

Ny Forskning i Grammatik

Titel:	Sprogets "kinesiske æsker" Om dimensioner og relationer i komparativ tekstlingvistik	
Forfatter:	Iørn Korzen	
Kilde:	C. Bache, M. Birkelund og N. Nørgaard (red.). <i>Ny Forskning i Grammatik</i> 10, 2003, s. 135-152	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive	

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2003

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sprogets “kinesiske æsker”

Om dimensioner og relationer i komparativ tekstlingvistik

Iørn Korzen

1. Indledning

For snart 100 år siden lærte **strukturalismen** os at se enhver konkret sproglig manifestation, *parole*, som en variant, eller instantiering, af det givne sproglige system, *langue*. Den **funktionelle grammatik** gav os siden endnu et lag ved at foretage tredelingen sprog – tekst – kontekst og se konkret sprogbrug som tekstforløb der udfolder sig i en kontekst med et bestemt formål for øje. Fortolkningen af en teksts vellykkethed indebærer hermed også en analyse af forholdet mellem teksten og dens “situations- og kulturkontekst”¹. Endelig har **psykolingvistikken** og den **kognitive lingvistik** i de seneste 10-15 år sagt at tekstproduktion er en sproglig kodning af en “mental repræsentation”, dvs. af en mental ikke-sproglig kognitiv lagring af indhold. Tilsvarende ses tekstreception som en afkodning af et sprogligt udtryk hvorved der dannes en – forhåbentlig tilsvarende – mental repræsentation hos modtager².

Udviklingen af en egentlig **tekstlingvistik** tog fart i midten af 1960’erne, og dens formål er blevet defineret som det at “beskrive de sproglige betingelser for fortolkningen af en tekst” (jf. Adam og Rastier³, Lundquist 2000, Korzen 2003). En **tekst** blev defineret som

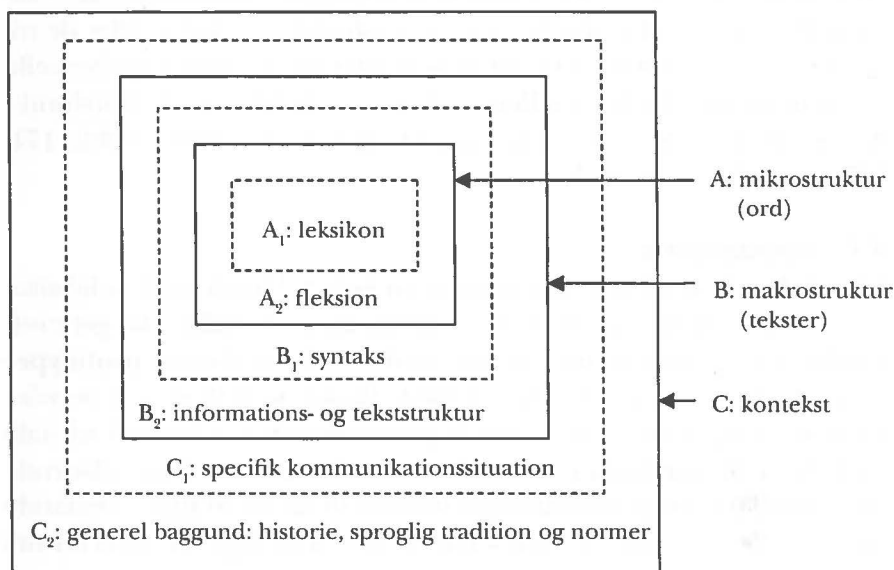
-
1. “[T]he **evaluation** of the text ... assumes an interpretation not only of the environment of the text, its ‘context of situation’ and ‘context of culture’, but also of how the linguistic features of a text relate systematically to the features of its environment, including the intentions of those involved in its production.” (Halliday 1985: XV-XVI).
 2. For bibliografiske henvisninger, jf. Skytte & Korzen (2000).
 3. “Comme le note également F. Rastier, à propos de sa sémantique textuelle, la linguistique textuelle ne définit que «les conditions linguistique de l’interprétation»” (Adam 1990: 26).

en sproglig udtrykssækvens kendetegnet ved semantisk, pragmatisk og illokutionær kohærens, og de mulige tekstmanifestationer inddeltes dels strukturelt og intentionelt, i teksttyper, dels formelt, i tekstgenrer. Problematikken med at der i en og samme tekst kunne optræde flere sproghandlinger, dvs. en tekst kunne inkorporere flere illokutionære værdier, blev løst ved at indføre **tekstsekvensen** som enhed, defineret som et tekstsegment med funktion som "tekst", dvs. i sig selv kendetegnet ved en selvstændig semantisk, pragmatisk og illokutionær funktion².

2. Sprogets kinesiske æsker

Hvordan passer nu tekstlingvistikkens definitioner ind i de førmtalte skoler og grammatiske retninger, især i den funktionelle grammatik, som jo opererer med begrebet "tekst" som et særdeles prominent element? – Tja, mens selve definitionen på "tekst" klinger meget funktionelt, synes nogle af FG's landvindinger at gå tabt i tekstlingvistikkens overordnede definition på sig selv. Er fx sproglig kodning af en mental repræsentation set i lyset af dens kontekstuelle funktionalitet alene afhængig af "sproglige betingelser", som tekstlingvistikken siger? Og er afkodning, dvs. fortolkning, af en teksts pragmatiske og illokutionære værdi alene afhængig af sproglige elementer? At svaret herpå er "nej", er blevet så meget desto mere klart i den **komparative tekstlingvistik**, som har fået meget vind i sejlene de seneste år. Den har afsløret at sproglig kommunikation, kodning og afkodning af tekster, foregår højst forskelligt i forskellige sprogsamfund, netop afhængigt af såvel sproglige som – i høj grad – ikke-sproglige elementer. Jeg har, bl.a. på baggrund af det allerede sagte, forsøgt at systematisere disse og se dem som hjemmehørende i forskellige kognitive niveauer eller dimensioner, som billedligt kan opfattes som kinesiske æsker i en samlet kommunikationsmodel; æsker der i høj grad er interrelaterede og interaktive, som vi skal se:

(1) Kommunikationsmodel

Figuren skal illustrere at ord, dvs. leksikalske enheder i en eller anden morfologisk "iklædning" (bøjningsform), indgår i tekster, der grammatisk er bestemt af syntaktiske regler og funktionelt bl.a. af informations- og tekststrukturelle forhold⁴. Tekster indgår i en konkret kommunikationssituation, der bestemmer en række kommunikationspragmatiske betingelser, og som igen indgår i en generel historisk, sociokulturel og sproglig baggrund. Dimensionerne A_{1,2} + B₁ udgør sprogsystemet, *langue*, mens de yderste "æsker" spiller en stor rolle for *parole*.

Med eksempler fra italiensk og dansk vil jeg vise hvordan konkret tekstproduktion kan opfattes som resultatet af en synergieffekt af elementer fra alle seks dimensioner, og hvordan en fuld forståelse og forklaringsmodel af tekststruktureringsforskelle sprogene imellem nødvendigvis må omfatte en komparativ analyse af dem alle. I overensstemmelse med grammatiknetværkets ånd vil jeg dog lægge hovedvægten på dimensionerne A og B og på relationerne herimellem og kun omtale C kort til sidst.

4. Herunder fx forgrunds-/baggrundsdistinktioner; se nedenfor.

3. Leksikon og makrostruktur

Mht. dimension A₁ er det velkendt at leksikaliseringmønstrene i de forskellige sprog udviser interessante typologiske forskelle. Mht. de romanske vs. de skandinaviske sprog optræder der fx generelle forskelle i informationstætheden mellem verber og substantiver, jf. Herslund/Baron (under udg.) mht. dansk-fransk og Korzen (1998, 2000b: 171-195) mht. dansk-italiensk.

3.1. Substantiverne

I dansk har de konkrete substantiver en generel tendens til at leksikalisere betydningskomponenten **FUNKTION**, mens de italienske generelt leksikaliserer komponenten **KONFIGURATION**. I dansk dannes **prototyper** generelt ud fra genstandes overordnede funktion, hvilket også betyder leksikalisering på et overordnet hyperonym-niveau i forhold til italiensk, hvor prototypen er leksikaliseret ud fra genstandens udseende og dermed på et hyponym-niveau i forhold til dansk: Mange genstande har en fælles overordnet funktion men ser forskellige ud, og vi får følgelig en mere generisk og abstrakt leksikalisering i substantiverne på dansk og en mere specificeret på italiensk. Dette betyder bl.a. at vi i mange tilfælde må lave sammensætninger med hyperonym-roden på dansk for at gengive den mere specifikke betydning i de italienske substantiver:

(2) <i>hus</i> (<i>driv-, ud-, skilder-, pak-, vare-, hunde-, snegle-, kerne-, penal-</i>)	<i>casa, serra, capanna, garitta, magazzino, emporio, canile, guscio/conchiglia (di lumaca), endocarpo, astuccio</i>
<i>bord</i> (<i>spise-, skrive-, pusle-</i>)	<i>tavola, mensa, scrivania, fasciatoio</i>
<i>bil</i> (<i>person-, last-, vare-, rute-</i>)	<i>automobile (macchina), camion, furgone, corriera</i>
<i>tæppe</i> (<i>gulv-, væg-, væg-til-væg-, for-, senge-</i>)	<i>tappeto, arazzo, moquette, sipario, coperta/copriiletto</i>

(Se mange flere eksempler i Korzen 1998, 2000b).

3.2. Verberne

I verberne ser vi det omvendte forhold: Her er de danske verber mere informationstætte end de italienske, bl.a. fordi de altid leksikaliserer betydningskomponenten **MÅDE** – og i mange tilfælde også KONFI-

GURATION, dvs. objektets form ved transitive verber og subjektets form ved intransitive. MÅDE-komponenten ses fx i bevægelsesverber hvor transportmidlet er leksikaliseret i dansk men tilføjet som adverbial satellit på italiensk, jf. (3), og i positionsverber hvor subjektets position er leksikaliseret i dansk, men tilføjet som satellit på italiensk, jf. (4):

(3) gå, køre (i bil), cykle, sejle, ride
— andare **a piedi, in macchina, in bicicletta, in barca, a cavallo**

(4) sidde, ligge, stå, knæle
— stare **seduto, sdraiato, in piedi, in ginocchio**

Både MÅDE- og KONFIGURATION-komponenten ses bl.a. i “ødelægge”-verber som

(5) brække, knække, bryde, afbryde, flække, knalde, knuse, mase, smadre, ødelægge, hugge (brænde)
— rompere, spaccare, spezzare

hvor leksikaliseringen af KONFIGURATION-komponenten ses i at det valgte danske verbum i langt højere grad end på italiensk afhænger af det tilknyttede argument:

(6) rompere un braccio / una gamba (dansk: *brække*)
rompere un vetro / un piatto (dansk: *knalde, smadre* – afhængigt af MÅDEN)
rompere il pane / un accordo / una relazione / un’amicizia / il silenzio (dansk: *bryde*)
rompere un bastone / un ramo (dansk: *knække*)
rompere un orologio / una festa (dansk: *ødelægge*)
rompere il sonno / la conversazione / il digiuno (dansk: *afbryde*)

(Flere detaljer i Korzen 1998, 2000b).

3.3. Syntaktiske og tekststrukturelle konsekvenser

Vi kan på denne baggrund skelne mellem det som Herslund/Baron (under udg.) kalder endocentriske sprog, hvor informationskoncen-

trationen er størst i verbalet, dvs. i keredelen af prædiketet (fx dansk), og exocentriske sprog, hvor informationskoncentrationen er "dirigeret ud" i verbalets argumenter (fx de romanske sprog). Disse forskelle får tekstpragmatiske og syntaktiske konsekvenser.

Som bekendt er der en tendens til at semantisk "svage" konstituerer også mister tekstpragmatisk vægt og fx udviser større tendens til syntaktisk inkorporering. Sasse (1984: 261-264) har meget præcist beskrevet betingelserne for objektsinkorporering således:

- (7) the semantic ingredients of DOs [direct objects] ... are responsible for the pragmatic status of the noun in question: the more individuated a direct object is, the more suitable it becomes as a candidate for the pragmatic peak of the comment. ... Those objects that do not qualify as pragmatic peaks of the comment tend to be incorporated. ... because of its lack of inherent pragmatic prominence the non-individuated patient is unsuitable as an information peak and is, therefore, deprived of its grammatical individuality by being incorporated.

Sammenligner vi italiensk og dansk, ser vi netop en langt mere generaliseret nominalinkorporering i dansk end i italiensk. Ud over inkorporering af ikke-tællelige og kollektivkonstituerer (8a), pluraliskonstituerer (8b) og andenordensentiteter (8c):

- (8a) drikke vin, sælge frugt
(8b) skrive bøger, købe cigaretter
(8c) holde fest, føre bevis

som også er almindeligt forekommende på italiensk, om end ikke så generaliseret som på dansk, er inkorporering af tællelige singulariskonstituerer af første orden også generaliseret på dansk – i modsætning til på italiensk:

- (9) bygge hus, dække bord, købe bil, rense tæppe (jf. (2))
læse avis, skrive brev, have hund, vente barn, dele lejlighed etc.

Her vælger italiensk derimod generelt pragmatisk "tungere" (generiske) NP'er:

(10) comprare **la macchina**, leggere **il giornale**, avere **il cane** / **la barba** / **la febbre** / **il bagno**...

strukturer der dog ikke er ukendte i dansk, jf. fx:

(11) Prendiamo **il treno** / **l'autobus** / **il tram** — Lad os tage **toget** / **bussen** / **sporvognen**
Chiamiamo **il medico** — Vi må ringe efter **lægen**
Andiamo al **cinema** — Skal vi gå i **biografen** (jf. Korzen 2000b: 299ff.)

Sasses teori, jf. (7), passer således helt fint også interlingvistisk dansk-italiensk. Den kunne generaliseres til formlen:

(12) Mindre leksikalsk/informativ vægt → Mindre tekstpragmatisk vægt → Større tendens til syntaktisk inkorporering

Ved **syntaktisk inkorporering** forstås normalt:

(13) underordning af en konstituent under en anden, hvorved den reduceres morfologisk og mister sin fulde syntaktiske, semantiske og pragmatiske selvstændighed, og der dannes en syntaktisk, semantisk og pragmatisk enhed

og den formodentlig bedst undersøgte inkorporering er den nominale, jf. (8) - (9). Her mister nominalkonstituenten determinativet og sin selvstændige syntaks samt muligheden for semantisk at angive individualiserede entiteter og for pragmatisk at udgøre en selvstændig enhed.

Et helt parallelt fænomen finder vi i verbalsystemet, men som vi kunne forvente af de semantiske forhold, er det her fortrinsvis de italienske verber der mister deres selvstændighed og prototypiske værdi. De morfologiske forhold spiller dog også en stor rolle her, så først to ord om dem.

4. Fleksion og makrostruktur

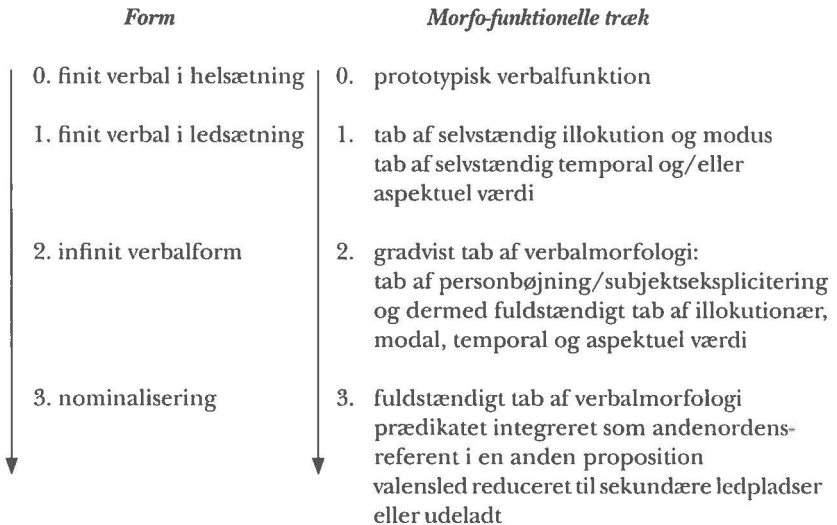
Ved en sammenligning mellem italiensk og dansk verbalmorfologi (dimension A_2) springer først og fremmest den store italienske fleksiv-

rigdom i øjnene. En præcis optælling viser at der på italiensk findes 48 syntetiske former af hvert verbum, mens dansk må stille sig tilfreds med 8, jf. Skytte (2000: 41) og Korzen (2000a, 2003). Jeg vil her koncentrere mig om forskellene i de infinitte verbalformer og nominaliseringerne, som kan resumeres således:

- (14a) gerundium eksisterer ikke i dansk (*langue*)
- (14b) brugen af participierne i absolute konstruktioner (fx *Morto il re, ... Vivente mia moglie, ...*, se nedenfor eks. (18b)), eksisterer ikke i dansk (*langue*)
- (14c) brugen af participier med attributiv funktion og som frie prædikativer er generelt sjældnere i dansk end i italiensk (*parole*)⁵
- (14d) nominalisering af verbalsituationer er generelt sjældnere i dansk end i italiensk (dog afhængigt af teksttype og register) (*parole*)

Disse forskelle er i høj grad afgørende for den stærkere tendens til hypotakse på italiensk (og på de øvrige romanske sprog) end på dansk. Hypotakse, eller gradvis deverbalisering som det jo er, kan beskrives som det gradvise tab af verbaltypologiske træk i prædikatet, og det kan meget summarisk opstilles som i flg. figur:

(15) **Hypotakse: deverbalisering og verbaltypologiske træk**

5. Jf. H. Korzen (1999/2000) for det tilsvarende forhold dansk – fransk.

Figuren viser hvordan det tekstualiserede prædikat, efterhånden som vi kommer “ned” i figuren, mister flere og flere verbaltypologiske træk og bliver mere og mere afhængigt af – **eller inkorporeret i** – den overordnede sætning. Alene finitte sætningsverbaler i helsætninger (niveau 0) optræder **funktionelt prototypisk** i Hopper/Thompson (1984)’s terminologi, dvs. udtrykker en selvstændig placering af et sagforhold på en tidsakse, idet de ekspliciterer alle de hertil knyttede træk som personbøjning, illokution, tempus, aspekt, modus, tilknytning af primære sætningsled etc.

I hypotaktiske strukturer sker der en gradvis **deverbalisering** og **desententialisering**: verbalet udtrykker færre og færre verbale træk, og strukturen mister til sidst karakter som sætning. Meget summarisk sagt kan deverbaliseringen i niveau 1, ledsætningerne, aflæses i et gradvist tab af selvstændig illokutionær og modal værdi og selvstændigt tempus/aspekt-indhold – afhængigt af ledsætningstypen: illokution og modus afhænger altid (undtagen i ikke-restriktive relativsætninger) af den overordnede sætning, tempusmuligheder og -restriktioner i kompletive og interrogative ledsætninger afhænger af verbet i den overordnede sætning (det såkaldte *consecutio temporum*), og den aspektuelle opposition er neutraliseret i alle irreelle og hypotetiske ledsætninger.

I niveau 2, de infinitte verbalformer, sker der herudover tab af verbal morfologi (større i participierne end i infinitiv og gerundium, som bevarer deres tempusbøjning) og tab af ekspliciterbart subjekt⁶, og disse former er helt “umarkerede” mht. illokutionært, modalt, temporalt og aspektuelt indhold. Alle disse værdier overtages fra eller fortolkes på baggrund af den overordnede sætning.

Endelig er prædikatet i niveau 3, nominaliseringerne, fuldstændig “absorberet” og inkorporeret som en (oftest præsupponeret) andenordensreferent i en anden proposition, og de manifesterede valensled er syntaktisk reducerede til ikke-primære argumenter eller helt udeladt⁷.

På denne måde udtrykkes en større og større semantisk og retorisk un-

6. Jeg ser her bort fra de såkaldte “absolutte konstruktioner” med gerundium og participierne på italiensk samt nominativ og akkusativ med infinitiv.

7. Flere detaljer i Lehman (1988), Herslund/H. Korzen (1999) og I. Korzen (2000a: 84ff.).

derordning under oversætningsdelen af perioden. Fx har alene niveau 0 og 1 selvstændig subjektsbestemmelse, dvs. alene her kan der ske subjekts- og topic-skift⁸, og der er dermed i højere grad tale om en pragmatisk og narrativ paratakse⁹. Niveau 2 og 3 har nødvendigvis subjekts- og dermed topic-kontinuitet. Det betyder at sagforholdet ses ud fra det oprindelige topics synspunkt, synsvinklen ligger fast, og der foretages en **fortolkning** af begivenhederne som **relaterede til** og mere eller mindre **centrale for** den aktuelle hovedperson.

Som illustration vil jeg citere nogle eksempler fra den narrative teksttype, nærmere betegnet fra italienskgruppens *Mr. Bean*-korpus (Skytte et al. 1999), nemlig nogle danske og italienske universitetsstuderendes genfortælling af *Mr. Bean*-episoden *Biblioteket*. Eksemplerne er typiske for vores korpus, og jeg har fremhævet de delsekvenser der er specielt interessante i denne sammenhæng og i kantede parenteser angivet på hvilket niveau tekstualiseringen har fundet sted i henhold til figur (15).

Mr. Bean kommer ind på et bibliotek...

(16a) **Han sætter sig ved bordet** og tager meget pertentligt papirer, bog og penalhus op af tasken. (DSA5) [0. HELSÆTNING, PARATAKTISK V og V-KONSTRUKTION]¹⁰

(16b) **Arrivato al tavolo**, apre la sua borsa per prendere delle cose che a quanto pare gli serviranno. (ISA1) [2. PARTICIPIUM]¹¹

Mr. Bean får en fin inkunabel udleveret og vil kopiere en illustration fra den. Ved et uheld kommer han til at tegne i den gamle bog, og for at skjule det...

8. **Topic** her forstået som den entitet en given sætning udsiger information om, typisk sætningens subjekt, men det kan også være dativ- eller evt. akkusativobjekt (Korzen 2000b: 211 ff.).

9. I niveau 1 afhængigt af ledsætningstypen. Fx er ledsætninger der fungerer som valensled ofte retorisk sidestillede eller endda overordnede den grammatiske oversætningsdel (Korzen 2000a: 87ff.).

10. Om disse konstruktioner, se fx Jensen (1999).

11. De italienske tekster er angivet med *I*, de danske med *D*; de skriftlige tekster med *S*, de mundtlige med *M*. Både de italienske og de danske deltagere var inddelt i to grupper, *A* og *B*.

(17a) han hælder godt med retteblæk ud i bogen. **Midt i det hele kommer bibliotekaren forbi** og Mr. Bean må lukke bogen, hvilket gør det hele meget værre. (DSA5) [0. HELSÆTNING]

(17b) finisce di mettere il bianchetto, si accorge dell'**arrivo del bibliotecario** quindi per non farsi scoprire in un certo senso, chiude il libro, eh provocando ancora maggior danno (IMB9)¹² [3. NOMINALISERING]

Til sidst skal biblioteket lukke:

(18a) bibliotekaren kommer og siger at **tiden er løbet ud og biblioteket lukker**, de skal aflevere deres bøger tilbage (DMB10) [1. LEDSÆTNING, NB: Som valensled, jf. note 9]

(18b) Il responsabile della biblioteca **scaduto il termine per la consultazione** ritira i testi (ISA3) [2. PARTICIPIUM, ABSOLUT KONSTRUKTION: ordret "...udløbet tiden for konsultationen..."]

Bemærk hvordan prædiketet i (16b) *arrivato al tavolo* er reduceret til baggrundsinformation med tidsbetydning; i (17b) bevares fokus på mr. Bean, og bibliotekarens tilsynekomst gives som en præsupperet handling i modsætning til (17a), hvor den asserteres og der er fokusskift; i (18b) benyttes den absolutte konstruktion *scaduto il termine per la consultazione* som en blanding af tids- og årsagsbaggrund. I de danske tekstualiseringer lægges generelt større vægt på den simple handlingskronologi, og det er op til modtageren at lave tilsvarende relationsfortolkninger. Se mange flere eksempler i Korzen (2000a: 91ff.).

Jeg foretog en samlet optælling af tekstualiseringerne uden finitte verber og beregnede deres procentandel af samtlige tekstualiseringer i de enkelte tekster. De følgende er samlede gennemsnitstal for de enkelte teksttyper:

12. Der er her tale om en mundtlig tekst, og kommaerne angiver talepauser.

(19) **Tekstualiseringer uden finit verbal (jf. fig. (15)/2-3)**
% af samtlige tekstualiseringer

	infinitiv	gerundium	participium	nominalisering	i alt
danske					
skriftlige tekster	12,02	–	0,01	0,01	12,04
mundtlige tekster	6,40	–	0	0	6,40
italienske					
skriftlige tekster	23,98	14,39	5,77	2,97	47,11
mundtlige tekster	20,10	6,37	0,62	0,10	27,19

Tallene taler for sig selv og bekræfter de fornemmelser man har om den forskellige tendens til hypotakse dels sprogene imellem, dels mellem skriftlige og mundtlige tekster. De infinitte tekstualiseringer er rundt regnet 4 gange hyppigere i de italienske tekster og dobbelt så hyppige i skriftlige som i mundtlige tekster. I de danske *Bean*-tekster er den dominerende makroakt (talehandling) den **refererende, præsenterende**, det vrimler med “*og så*”-strukturer, hvori de enkelte handlinger gengives som lige vigtige. I de italienske tekster er makroakten derimod overvejende den **fortolkende, vurderende**, nogle handlinger fortolkes som baggrund for eller mindre vigtige end andre, og de gengives følgelig længere nede på skalaen i fig. (15).

Som allerede antydnet er det i sådanne tilfælde fristende at tale om en form for “verbal inkorporering”. Fig. (15) udtrykker netop hvordan verbet, især i niveau 2 og 3, er reduceret morfologisk, syntaktisk, semantisk og pragmatisk/retorisk. På mange måder kan determinativets instantierende funktion i nominalsystemet sammenlignes med finithedens instantierende funktion i verbalsystemet. På den måde synes formlen i (12) også – sammen med forskellene i (14) – at medvirke til at forklare hypotakseforskellene mellem romansk og skandinavisk. De semantisk “veludrustede” danske verber er ikke meget for at miste deres pragmatiske vægt og manifestere sig på de “lave” niveauer i (15), hvorimod de svagere udrustede romanske verber synes at have lettere ved at træde yderligere semantisk og pragmatisk i baggrunden – også takket være de flere deverbaleringsmuligheder – og få tids-, årsags- eller en af de andre typiske baggrundsbetydninger vi har i de retoriske

satellitter. Tallene i (19) illustrerer den langt højere tendens til **nukleus/satellit-strukturering**¹³ i italiensk (og de øvrige romanske sprog) end i dansk (og de øvrige skandinaviske sprog), hvor vi overvejende tekstualiserer på niveau 0 og 1 i figur (15), meget tit i den retorisk sideordnede **liste-strukturering**.

I denne sammenhæng bør man også huske Roman Jakobson (1963: 84) og hans indsigtfulde tanke at de forskellige sprog ikke adskiller sig fra hinanden ved det de **kan** udtrykke, men ved det de **skal** udtrykke. Med deverbalisering er taleren tvunget til at udtrykke den pragmatisk-retoriske inkorporering af prædikationen grundet tabet af de pragmatiske og grammatisk-semantiske træk nævnt i (15).

5. De kontekstuelle dimensioner

Men som antydnet i 2., bør også forskelle i de kontekstuelle dimensioner, jf. fig. (1)/C_{1,2}, inddrages i analysen. Jeg vil på dette sted blot omtale de vigtigste rent antydningstvist og for flere detaljer henviser til Korzen (2002, under udg.).

Mht. dimension C₂ er en meget væsentlig forskel mellem italiensk og dansk sprogbrug den meget store registervariation i italiensk, herunder forskellen mellem skrift- og talesprog. Denne opstod helt tilbage i middelalderen. Afgørende betydning fik forfatteren og kardinalen Pietro Bembo, der i 1512 slog fast at det "rigtige" italienske skriftsprog, som italienske forfattere burde efterligne, var det man havde set hos Boccaccio og Petrarca i 1300-tallet, dvs. en stil der allerede på Bembos tid dels følte arkaisk og litterær, dels lå meget langt fra de mange forskellige regionale udgaver af talesprog og var ukendt for alle andre end veluddannede toskanere.

Italien blev først samlet til én nationalstat i 1860-70'erne, og både før og efter samlingen var der meget store regionale sprogbrugsforskelle. Kort efter samlingen blev forfatteren Alessandro Manzoni sat i spidsen

13. Se herom fx Matthiessen/Thompson (1988) og Korzen (2000a). En retorisk satellit udtrykker uddybende information om det centrale sagforhold og vil ikke – eller dårligt – kunne fungere i sammenhængen uden sin nukleus.

for en kommission der skulle fastsætte en norm for talesproget. Han valgte det kultiverede, ikke-dialektale toskansk, og det blev normen fx i skoleundervisningen. Umådelig få italienere talte dette sprog (forskellige sproghistorikere taler om mellem 2% og 12,5% af befolkningen), og toskanske lærere blev sendt rundt i hele Italien for at undervise i det. De lokale varianter og dialekter fik derved lavere og lavere status, en situation der kulminerede i den fascistiske purisme, og hermed var grundlaget lagt for en regulær **diglossi**-situation i Italien, dvs. en sameksistens af forskellige sprog med forskellig status inden for det samme sprogsamfund (Ferguson 1959, Korzen 2002, under udg.).

Eftersom der ikke har været tradition for et standarditaliensk talesprog, har mange dannede mennesker været bange for i deres skriftsprog at nærme sig noget som helst der kunne minde om talesprog. De forskellige talesprog udgjorde diglossi-lavvarianter, så skriftligt holdt man sig til højvarianten, en stiv og arkaisk stil langt fra direkte og umiddelbar sprogbrug. Man kan sige at man på denne måde i 7 århundreder har klynget sig et element der kunne retfærdiggøre opfattelsen af én nation og én kultur, og som samtidig var blevet et symbol på magt og derfor var særligt konservativt. Den vanskeligt tilgængelige højvariant er stadig typisk fx for alle dagblade i Italien, og disse læses af en betydelig lavere procentdel af befolkningen i Italien end tilfældet er i Danmark (Korzen under udg.).

I praksis er der i italiensk sprogbrug dog tale om et kontinuum mellem en omtrent dialektfri (især skriftlig) variant og regionale og dialektale (især mundtlige) varianter, og resultatet er som sagt en væsentligt bredere registervariation i italiensk end i dansk. Samtidig kan man på baggrund af antropologiske studier, fx Knudsen (1998), Harder (1993), Skytte (1994) og Barzini (1965), tale om visse overordnede mentalitetsforskelle mellem danskere og italienere, som – igen meget kort og generaliserende – kan sammenfattes i forskellen mellem en relativt uformel, "flad" og fællesskabsorienteret mentalitet i Danmark over for en mere formel, hierarkisk og elitær mentalitet i Italien. I Danmark er det vigtigt at alle kan være med til alt, konkurrencementalitet og bedrevidenhed er ildeset, og alle er du's. I Italien er magt og magtudøvelse synliggjort, og med voksne man ikke kender, er man De's, og titler indgår som en del af tiltaleformen (Korzen 2002).

Sådanne formalitetsforskelle får stor betydning for dimension C₁. I en formel kommunikationssituation indpasses kommunikationsdeltagerne i en hierarkisk rollestruktur, og der etableres en distance mellem parterne. Det mere formelle register tjener netop til en de- eller afpersonalisering og udtrykker en intellektualisering og logificering af det propositionelle indhold, eller med andre ord: **netop en fortolkning**, sådan som vi fandt det i de italienske *Bean*-tekster. Der sættes en slags distancerende "filter" op imellem samtaleparterne, som reducerer spontaniteten og fjerner den personlige umiddelbarhed.

Der kan på den måde opstå en opposition mellem social dimension og personlig dimension, mellem sociale roller og personlig følsomhed afhængigt af det sociale hierarki og det personlige engagement. Høj grad af socialt hierarki kan medføre en høj grad af intellektualisering og fortolkning, hvilket sprogligt kodes bl.a. ved hypotakse, jf. figur (15). Modsat kan høj grad af social ligestilling – eller manglende socialt hierarki – medføre tekststrukturel paratakse, fordi kommunikationsparterne dér tillader sig større spontanitet:

- (20) socialt hierarki → tekststrukturelt hierarki (hypotakse)
social sidestilling → tekststrukturel sidestilling (paratakse)

Samtidig har den sproglige tradition i Italien, således som den fx stadig formidles i skolesystemet, ført til en generel tendens til fortolkende tekststrukturering og brug af retoriske virkemidler. Som Ebbe Spang-Hanssen (2002: 174) siger helt rigtigt:

- (21) Her i Norden har vi normalt været lidt skeptiske over for retorik. Vi vil helst have at tingene kommer naturligt og spontant, fra hjertet. Der er en tydelig forskel mellem nordeuropæere og sydeuropæere i den henseende.

6. Konklusion

På baggrund af disse observationer, som naturligvis skal udvides og udbygges, mener jeg man kan konkludere at en fuldstændig komparativ tekstlingvistik – eller sprogbrugsanalyse generelt for den sags skyld – nødvendigvis må inddrage en komparativ analyse af alle seks dimensio-

ner i figur (1) og deres indbyrdes relationer. Alle seks indeholder de afgørende betingelser for tekstualisering af en mental repræsentation, og fx medvirker alle seks til en mere hierarkisk tekststrukturering på italiensk end på dansk.

Henvisninger

- Adam, J. -M. (1990). *Éléments de linguistique textuelle. Théorie et pratique de l'analyse textuelle*. Liège: Mardaga.
- Barzini, L. (1965). *Italienerne*. København: Samleren. (Orig. titel: *The Italians*. New York 1964).
- Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *Word* 15. 325-340.
- Halliday, M. A. K. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.
- Harder, T. (1993). *Italien og italienerne – angående hver en krog af livet i Italien*. København: Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse.
- Herslund, M. (red.) (1997). Grundlag. *Det franske sprog*, kap. I. København: Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. (2000). Serieverbkonstruktioner. Om de franske -ant-participier. I J. Nørgård-Sørensen et al. (red.) *Ny forskning i grammatik* 7. Odense: Odense Universitetsforlag. 87-101.
- Herslund, M. & H. Korzen (red.) (1999). Den komplekse prædikation 1. *Det franske sprog*, kap. VIII, I. København: Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. & I. Baron (under udg.). Les langues comme visions du monde. Approche typologique du danois et du français. *Proceedings from the International Scientific Conference "Language and Culture", Moscow, 14-17 September 2001*.
- Hopper, P. J. & S. A. Thompson (1984). The Discourse Basis for Lexical Categories in Universal Grammar. *Language* 60. 703-752.
- Jakobson, R. (1963). *Essais de linguistique générale. Les fondations du langage*. Paris: Minuit.
- Jensen, B. L. (1999). V og V-konstruktioner på dansk. En parahypotaktisk konstruktion? I C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (red.) *Ny forskning i grammatik* 6. Odense: Odense Universitetsforlag. 145-161.
- Knudsen, A. (1998). *Her går det godt – send flere penge*. København: Gyldendal.

- Korzen, H. (1999/2000). En kontrastiv analyse af frie prædikativer på dansk og fransk. *Copenhagen Working Papers in LSP*, 6-1999/2000.
- Korzen, I. (1998). Leksikaliseringmønstre i italiensk og dansk. I M. Herslund (red.). *Linguistisk oversættelse. Copenhagen Working Papers in LSP* 3-1998. 13-42.
- Korzen, I. (2000a). Tekstsekvenser. I G. Skytte & Korzen (2000). 65-156.
- Korzen, I. (2000b). Reference og andre sproglige relationer. I G. Skytte & I. Korzen (2000). 161-619.
- Korzen, I. (2002). Fra sprogsystem og kontekst til tekst – og fra det lineære og praktiske dansk til det hierarkiske og poetiske/retoriske italiensk. *Sprint* 2002/2. 5-36.
- Korzen, I. (2003). Rilievi testuali nel sistema verbale: un panorama comparativo. *Atti del VI Congresso degli Italianisti Scandinavi, Lund 16-18 agosto 2001*. 313-324.
- Korzen, I. (under udg.). Hierarchy vs. linearity. Some considerations on the relation between context and text with evidence from Italian and Danish. I I. Baron (red.) *Language and Culture. Copenhagen Studies in Language*.
- Lehmann, C. (1988). Towards a typology of clause linkage. I J. Haiman & S. A. Thompson (red.) *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 181-225.
- Lundquist, L. (2000). Synthèse des travaux. Table ronde: "La linguistique textuelle est-elle une linguistique?" I A. Englebert et al. (red.) *Les effets du sens. Actes du XXIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*. Tübingen: Niemeyer. 179-184.
- Matthiessen, C. & S. A. Thompson (1988). The structure of discourse and 'subordination'. I Haiman, J. & S. A. Thompson (red.). *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 275-329.
- Sasse, H.-J. (1984). The Pragmatics of Noun Incorporation in Eastern Cushitic Languages. I F. Plank (red.). *Objects. Towards A Theory Of Grammatical Relations*. London et al.: Academic Press. 243-268.
- Skytte, G. (1994). Vær så artig! Om høflighed, takt og tone i Danmark og i Italien. I Skytte, G., L. W. Petersen, N. Soelberg & E. Spang-Hanssen (red.). *Vindue mod den romanske verden*. København: Museum Tusulanum. 63-74.
- Skytte, G. (2000). Sprogbrug i komparativt perspektiv. I G. Skytte & I. Korzen (2000). 13-64.

- Skytte, G. & I. Korzen (2000). *Italiensk–dansk sprogbrug i komparativt perspektiv*. Vol. 1-3. København: Samfundslitteratur.
- Skytte, G., I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (red.) (1999). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse*. København: Museum Tusulanum Press.
- Spang-Hanssen, E. (2002). *Sprogets verden og din. Om menneskets mærkværdige evne for sprog*. København: Gyldendal.